

TADBIRKORLIK SUB'EKTLARNI TARTIB SOLISHNING MOLIYAVIY MEXANIZMINI TAKOMILLASHTIRISH

Daniyarov Quatbay Dauirxanovich,
QDU, «Moliya» kafedrasini mudiri, PhD dotsent
E-mail: quwatbay_05@mail.ru

Annotatsiya: Ushbu maqolada iqtisodiyotning turli sohalarida tadbirkorlik sub'ektlari faoliyatini tartibga solishda mamlakat innovatsion faoliyatini rivojlantirishning eng samarali yo'li tahlil qilinadi. Bundan tashqari, sohada va Qoraqalpog'iston Respublikasida innovatsiyalarni joriy etish amaliyoti o'rganildi. Tadbirkorlik sub'ektlarini tartibga solishning moliyaviy mexanizmi sifatida investitsiya fondlari va venchur fondlari taklif etiladi.

Kalit so'zlar. Xo'jalik yurituvchi sub'ektlar, innovatsiyalar, investitsiya fondi, venchur fondi, moliyaviy mexanizm, ilmiy markazlar.

Аннотация: В данной статье анализируются наиболее эффективные пути развития инновационной деятельности страны в регулировании деятельности субъектов предпринимательства в различных отраслях экономики. Кроме того, была изучена практика внедрения инноваций на местах и в Республике Каракалпакстан. В качестве финансового механизма регулирования субъектов предпринимательства предлагаются инвестиционные фонды и венчурные фонды.

Ключевые слова. Субъекты предпринимательства, инновации, инвестиционный фонд, венчурный фонд, финансовый механизм, научные центры.

Abstract: This article analyzes the most effective way to develop innovative activities of the country in regulating the activities of business entities in various sectors of the economy. In addition, the practice of introducing innovations in the field and in the Republic of Karakalpakstan was studied. Investment funds and venture funds are offered as a financial mechanism for regulating business entities.

Keywords. Business entities, innovation, investment fund, venture fund, financial mechanism, scientific centers.

1. Kirish

Mamlakatimizda tadbirkorlik sub'ektlari faoliyatini izchil ta'minlash, tadbirkorlik faoliyatini yuritish uchun qulay shart-sharoitlar yaratish va mamlakatimizning investitsiyaviy jozibadorligini oshirish, ular faoliyatini

moliyaviy va tashkiliy jihatdan qo'llab-quvvatlashga qaratilgan keng ko'lamli islohotlar amalga oshirilmoqda.

Shu maqsadda barcha turdagi muqobil tekshirishlar va rejadan tashqari tekshirishlar bekor qilindi, tadbirkorlik faoliyati sohasidagi qator litsenziyalanadigan faoliyat turlari va litsenziyalash tartib-tamoillari qisqartirildi va soddalashtirildi. Mazkur chora-tadbirlar mamlakatimizda ishbilarmonlik muhitini rivojlantirish va O'zbekiston Respublikasining xalqaro reytingini oshirishga ijobiy ta'sir ko'rsatmoqda.

Shu bilan birga, tadbirkorlik faoliyati sohasida ayrim tizimli muammolar mavjud bo'lib, ularning yechimi tadbirkorlik faoliyatini rivojlantirish yo'lidagi to'siqlarni bartaraf etish, mamlakatimizga xorijiy investitsiyalarni jalb etish, tadbirkorlarning huquq va qonuniy manfaatlarini kafolatlangan himoya qilishni ta'minlash, tadbirkorlik faoliyatini rivojlantirish tadbirkorlik sub'ektlarining moliyaviy mexanizmini takomillashtirish orqali innovatsion faoliyatni ta'minlaydi.

2. Adabiyot sharhi

Innovatsiyalarning tarkibiy jihatlari ko'plab xorijiy va mahalliy olimlar ishlarida o'rganilgan. Innovatsion jarayon nazariyasi bo'yicha - I.Shumpeter, B.To'iss, D.Tiss, T.Jord, B.Santo[2], J.Bright, Kr.Freeman, X.Hartmann, ob'ekt sifatida innovatsiyalar - S.Mendell, D.Ennis, F.Jansen asarlarida ko'rib chiqilgan.

Innovatsiyalarning asosiy sabablari, ularning paydo bo'lish omillari va manbalari bo'yicha - D.Rikardo[3], K.Marks[4], J.Shumpeter[5], zamonaviy mahalliy va xorijiy iqtisodchi olimlar - S.Yu.Glazyev, Yu.V.Yakovets, A.A.Dynkin, G. Mensha, B.Santo, A.Barker va boshqalar tomonidan o'rganilgan. Innovatsiyalarning iqtisodiyot va jamiyatdagi o'rni, ularning vazifalari, oqibatlari F.Jansen, Ye.Mansfield, L.Braun va boshqalar tomonidan o'rganilgan.

Zamonaviy NTP tendentsiyalari, eng yangi texnologiyalar D.Bellning postindustrial rivojlanishga bag'ishlangan asarlarida ko'rib chiqilgan; V.Yakovets, B.N.Kuzyka, V.I.Kushlin - Jahon iqtisodiyotidagi asosiy innovatsion yo'nalishlarni aniqlagan; J.Braun, eko-innovatsiyani kelajak innovatsiyasi deb biladigan; B.Gates, o'z ishini axborot texnologiyalariga bag'ishlagan.

Innovatsiyalarning, NTPning iqtisodiy o'sishga qo'shgan hissasi XX-asr o'rtalarida jadal o'rganila boshlandi. Bu muammo xorijiy tadqiqotchilar - R.Solov, Ye.Denison, J.Kendrisk, S.Kuznets, M.Abramoo'shtz, C.Griliches, D.Jorgenson, sobiq ittifoq olimlari - B.Mikhalevsky, S.Solovev asarlarida faol o'rganilgan. Ushbu tadqiqotchilar NTP omilini ekzogen, ya'ni ishlab chiqarish jarayonidan tashqarida, o'ziga xos "qora quti" deb hisoblashdi. P.Romer, R.Lutsas - iqtisodiy o'sishning yangi nazariyasini yaratuvchilar va ularning izdoshlari J.Grossman, Ye.Xelpman, F.Aguion, F.Xovitt innovatsion omilni endogen deb hisobladi. Tadqiqotlar innovatsion omilning iqtisodiy o'sishga qo'shgan hissasining ahamiyatini ko'rsatdi.

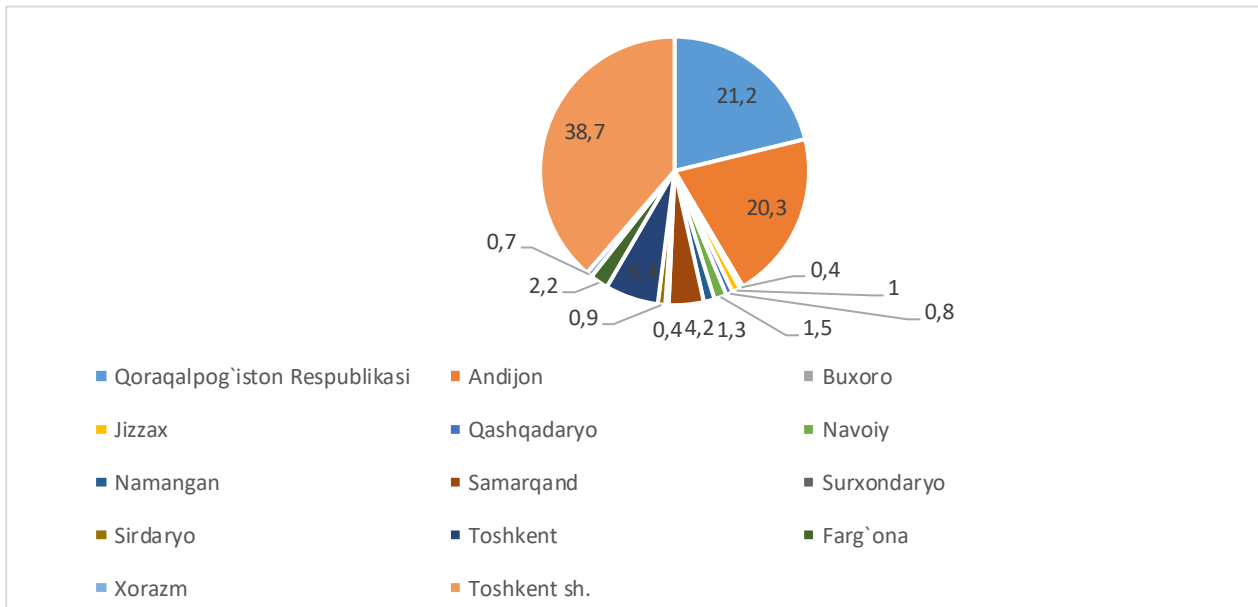
3. Metodologiya

Mavzuning keng mohiyatini hisobga olgan holda, induksiya, deduksiya, tahlil, sintez, qiyosiy tahlil va grafika kabi tadqiqot usullari keng va samarali qo'llanilgan.

4. Tahlil va natijalar

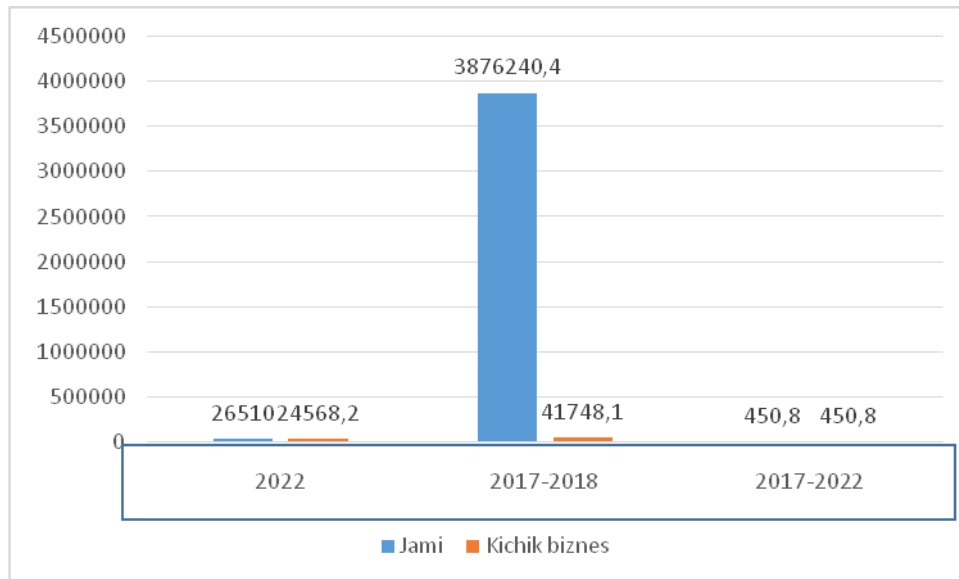
O'zbekiston Respublikasida tadbirkorlik sub'ektlarining innovatsion faoliyatini rivojlantirish ularning moliyaviy mexanizmini tartibga solish jarayoniga to'g'ri keladi. Xususan, 10 turdagi soliq va 20 dan ortiq hisobot shakllarining mavjudligi tadbirkorning moliyaviy holati va tashkiliy faoliyatiga ta'sir qiladi. Ushbu jarayonni soddalashtirish tadbirkorlarning innovatsiyalarini yaxshilaydi. Davlatning innovatsion siyosati shu maqsadga yo'naltirilishi kerak.

Jahon iqtisodiy inqirozi oqibatida yuzaga kelgan "bozor zararlari"ni qoplash, tadqiqot va ishlanmalar o'tkazish bilan bog'liq xavfni kamaytirish va innovatsion jarayonning boshqa omillari bo'yicha chora-tadbirlarni ishlab chiqish va amalga oshirish O'zbekiston Respublikasida davlat innovatsion siyosatining ustuvor harakatlari va ustuvor yo'nalishlari qatoriga kirishi kerak. Biroq, amaliy amalga oshirish uchun jahon iqtisodiy munosabatlar tufayli yuzaga kelgan salbiy hodisalarni bartaraf etishning uchta asosiy sxemasidan foydalanish mumkin.

1-rasm. 2022-yilda o'z kuchimiz tomoni dan ishlab chiqarilgan innovatsion mahsulotlar, ishlar, xizmatlar hajmi. [6]

Xususan, 2022 yilga qadar ishlab chiqarilgan innovatsion mahsulotlar, ishlar va xizmatlar hajmining katta qismi Toshkent shahri (38,7%), Qoraqalpog'iston Respublikasi (21,2%), Toshkent viloyati (6,4%) va Andijon (20,3%), qolgan 13,4% - boshqa viloyatlarda ro'yxatga olingan. mamlakat. Qoraqalpog'iston Respublikasida 2022 yilda ishlab chiqarilgan va sotilgan innovatsion mahsulotlar, ishlar va xizmatlar soniga nazar tashlasak, 2017-2022 yillarda innovatsion innovatsiyalarning 100 foizi kichik korxonalar va mikrofirmalar ulushiga to'g'ri kelishini ko'ramiz.

2-rasm. 2022 yilda bajarilgan va sotilgan innovatsion mahsulotlar, ishlar, xizmatlar hajmi, mln. so'm. [7]

2022-yilda Qoraqalpog'iston Respublikasida innovatsiyalar ko'p jihatdan texnologik innovatsiyalar hisobiga ro'y berdi, 22 ta innovatsion kompaniya, 29 ta innovatsion innovatsiyalar joriy etildi.

Birinchi. Byudjet hisobidan moliyalashtiriladigan va keng potensial foydalanuvchilarga bepul natijalar beradigan yirik ilmiy markazlarni tashkil etish orqali davlatning bilimlarni ishlab chiqarishda bevosita ishtirok etishi. Ko'pincha bunday muassasalar energetika, sog'liqni saqlash va qishloq xo'jaligi muammolari bilan shug'ullanishi kerak.

Ikkinchisi. Davlat ilmiy-tadqiqot institutlaridan tashqarida (asosan universitetlar yoki institutlarda) olimlarga fundamental tadqiqotlar uchun grantlar berish subsidiyalari olishning ilmiy-tadqiqot ishlarining borishi to'g'risida to'liq ma'lumot berish, natijalarni ochiq e'lon qilish, ya'ni maxsus ilmiy tadqiqotlarni rad etish sharti hisoblanadi. olingan bilimlarga bo'lgan huquqlar.Uchinchi. Tadqiqot va ishlanmalarga sarmoya kiritadigan kichik va xususiy biznesga soliq imtiyozlarini taqdim etish.

Shuni ta'kidlash kerakki, imtiyozlarni belgilash orqali soliq imtiyozlari byudjetni moliyalashtirishga nisbatan bir qator afzalliklarga ega, chunki bu innovatsion ishtirokchilarni yillik byudjet jarayoni bilan bog'lamasdan, innovatsion mahsulot yoki xizmat yo'nalishini tanlash uchun iqtisodiy javobgarlikni oshiradi.

Dastlabki ikki holatda ilmiy - tadqiqot xarajatlarining hajmi va tarkibi davlat siyosatining bevosita natijasi bo'lishi kerak, uchinchi-tadqiqotlarni rivojlantirish uchun iqtisodiy javobgarlik, ularning ko'lami va ustuvorliklari butunlay kompaniyalar zimmasida bo'lishi kerak va davlat ushbu natijalarga bevosita da'vo qilmasligi kerak.

Respublikada yaratilgan rivojlanish institutlari tizimi innovatsion faol korxonalarining moliyaviy manfaatlarga bo'lgan ehtiyojlarini maksimal darajada qondirishga qaratilgan bo'lishi kerak. Shuningdek, u quyidagilarni o'z ichiga olishi kerak: birinchidan, iqtisodiyotning birlamchi bo'lmagan sektorini moliyalashtirishda yordam beradigan investitsiya fondi; ikkinchidan, xususiy va davlat sektorlariga past foiz

stavkalari bilan o'rta va uzoq muddatli kreditlar beradigan banklar; uchinchi, yuqori texnologiyali sohalarda venchur biznesini rag'batlantiradigan innovatsion fond; to'rtinchi, eksport kreditlari va investitsiyalarni sug'urtalash bo'yicha sug'urta tashkiloti; beshinchi, innovatorlarga xizmat ko'rsatadigan axborot markazlari.

Haqiqatdan ham shuni ta'kidlash kerakki, bugungi kunda innovatsion faoliyatni amalga oshiruvchi sanoat sohasi tadbirkorlik sub'ektlari ko'p hollarda bu maqsadlarda o'z mablag'lariga tayanadi. Bundan tashqari, ular innovatsion fond mablag'lari, respublika va mahalliy byudjetlar mablag'lari, davlat ilmiy-tadqiqot grantlarini olgan respondentlar mablag'lari va boshqa moliyaviy manbalardan foydalanadilar. Shubhasiz, bularning barchasi tadbirkorlikning moliyaviy mexanizmlarini orqaga qaytarish va ularning manfaatlarini qondirish imkonini berishi kerak (1-jadvalga qarang).

1-jadval.

Tadbirkorlikni moliyaviy qo'llab-quvvatlash mexanizmlari

KO'Kni moliyaviy qo'llab-quvvatlash mexanizmlari	Biznesga xizmat ko'rsatuvchi infratuzilmaning manfaatlari	Tadbirkorlarning manfaatlari
1. Kafolat fondlarini kreditlash	Kreditlarni qaytarmaslik xavfini kamaytirish	Kredit stavkasining 3-5% ga pasayishi
2. Imtiyozli kreditlash (qisman qaytarish%)	Kreditlarni ko'paytirish	foizli kredit stavkalari bo'yicha subsidiyalar to'lanishini ta'minlash
3. Lizing	Lizing operatsiyalarini ta'minlash	Tezlashtirilgan amortizatsiya
4. Franchayzing	Yirik korxonalar bilan hamkorlik qilish orqali biznesni kengaytirish	Yangi bozor segmentlari
5. Konsalting	Investitsion loyihalarni tayyorlash sifatini oshirish	Loyihani ishlab chiqishda xarajatlarni 10% ga tejash
6. Venchur moliyalashtirish	Innovatsion loyihalarga kirish	Innovatsiyalarni birlamchi moliyaviy qo'llab-quvvatlash
7. Kredit iste'molchilar uyushmalari	Mablag'larni to'plash	Kasaba uyushmalari a'zolarini maqsadli kreditlash uchun imtiyozlar
8. Biznes inkubatorlar	KO'B ishlab chiqarish korxonalarining o'sishi	Ijara maydonini tejash, biznes konsalting
9. Savdo-sanoat palatalari	Xalqaro toifadagi xizmatlar majmuasi	Biznesni kengaytirish

5. Xulosa

Innovatsion strategiyani tadbirkorlik sub'ektlarini moliyaviy qo'llab-quvvatlash mexanizmsiz, xususan, maqsadli soliq, amortizatsiya, patent siyosatisiz amalga oshirish mumkin emas. Shu bilan birga, moliyaviy qo'llab-quvvatlash mexanizmi innovatsion mahsulotlar yaratuvchilari va iste'molchilarini soliq imtiyozlari tizimini nazarda tutishi kerak. Yuqori va uzoq vaqtdan beri mavjud bo'lgan turli soliq imtiyozlari nafaqat xo'jalik yurituvchi sub'ektlarning innovatsion faolligini rag'batlantirish, balki ustuvor innovatsion siyosatga aylanishi mumkin. Amortizatsiya siyosati eskirgan asbob-uskunalarni yangilash va almashtirish uchun zarur mablag'larni tezda to'plash uchun tezlashtirilgan amortizatsiya usullarini qo'llash ko'lami va amaliyotini kengaytirishga olib kelishi kerak. Davlat patent siyosati jismoniy shaxslarning innovatsion mahsulotni ixtiro qilish huquqini haqiqatan ham himoya qila oladigan patent tizimini yaratishdan iborat.

Xulosa o'rnida shuni ta'kidlash joizki, innovatsion mahsulotni shakllantirishga ijodiy yondashish va innovatsiyalarni moliyaviy qo'llab-quvvatlashda davlat ishtiroki iqtisodiyotni boshqarishning samarali mexanizmini rivojlantirish va modernizatsiya qilish sur'atlarini tezlashtiradi.

Adabiyotlar:

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "Tadbirkorlik subyektlarining huquqlari va qonuniy manfaatlarini himoya qilish tizimini yanada takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi Farmoni. <http://www.lex.uz/docs/3839746>
2. Санто Б. Инновации как средство экономического развития. М.: Прогресс, 1990.-296 с.
3. Рикардо Д. Политическая экономия и начало налогообложения. М.: Государственное издательство политической литературы, 1955. 358 с.
4. Маркс К. Капитал. Критика политической экономии. Том 1. Кн. Т. Процесс капитального производства. М.: Политиздат, 1988 891 с.
5. Шумпетер Й. Капитализм, социализм и демократия. М.: - Экономика. 1997. 540 с. 143.
6. O'zbekiston Respublikasi Davlat statistika qo'mitasi axboroti www.stat.uz

Copyright: © 2024 by the authors. This work is licensed under a Creative Commons Attribution- 4.0 International License (CC - BY 4.0)

